

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПЕТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛОТО МИНЧЕВА срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 21558/03)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

2 септември 2010 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

02/12/2010 г.

*Това решение е окончателно по силата на член 44 § 2 от Конвенцията.
Същото може да претърпи редакционни промени.*

По делото Минчева срещу България,

Европейският съд по правата на човека (пето отделение), в състав :

Пер Лоренцен [Peer Lorenzen,], *председател*

Ренате Йегер [Renate Jaeger],

Карел Юнгвирт [Karel Jungwiert],

Райт Марусте [Rait Maruste],

Марк Вилиджър [Mark Villiger],

Изабел Боро-Льофевр [Isabelle Berro-Lefèvre], *съдии,*

Павлина Панова, *съдия ad hoc,*

и Стефен Филипс [Stephen Phillips], *заместник-секретар на отделението,*

След като проведе разисквания в закрито заседание на 6 юли 2010 г.,

Постанови следното решение, прието на посочената дата :

ПРОЦЕДУРА

1. Делото е образувано по жалба (№ 21558/03) срещу Република България, подадена до Съда на 28 май 2003 г. от гражданката на тази държава г-жа Марияна Иванова Минчева („жалбоподателката“), на основание член 34 Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“).

2. Жалбоподателката е представлявана от адвокат Н. Седефова, практикуваща в София. Българското правителство („Правителството“) е представлявано от своя агент г-жа М. Димова от Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателката твърди по-специално, че продължителността на гражданското производство, свързано с предоставянето на правото на упражняване на родителски права по отношение на нейния син, страна по което е била тя, не е съвместима с условието за съдебно решение в „разумен срок“. Тя счита, че правото ѝ на неприкосновеност на семейния живот, гарантирано от член 8 от Конвенцията, не е било спазено, по-специално поради неизпълнението на правото ѝ на лични отношения. Накрая, тя се оплаква, че не е разполагала с ефективни вътрешноправни средства за защита, с които да може да предяви оплакванията си.

4. На 6 май 2008 г. Съдът заяви, че жалбата е частично допустима, и реши да запознае Правителството с оплакванията на жалбоподателя, позовал се на членове 6 § 1, 8 и 13. Наред с това, на основание член 29 § 3 от Конвенцията, беше взето решение съдебният състав да се произнесе едновременно по допустимостта и съществуването на делото.

5. Поради самоотвод на избрания от квотата на България съдия, г-жа Здравка Калайджиева, на 11 март 2010 г. Правителството определи г-жа Панова да заседава на нейно място в качеството на съдия *ad hoc* (стари членове 27 § 2 от Конвенцията и 29 § 1 от правилника на Съда).

ОТНОСНО ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

6. Жалбоподателката е родена през 1964 г. и живее в София.

1. Жалба № 27496/95 – Извънсъдебното споразумение, сключено между жалбоподателката и българската държава

7. През 1989 г. жалбоподателката сключва брак с Г.Е. Синът им, З., се ражда на 14 март 1990 г. Бракоразводното производство започва през юли 1993 г.

8. На 24 ноември 1993 г., Г.Е. отива да вземе З. от детската градина и го завежда в апартамента си. Отказва да даде адреса си на жалбоподателката и се противопоставя на какъвто и да било контакт между нея и техния син.

9. На 2 юни 1994 г. Софийският районен съд постановява развода и предоставя правото на упражняване на родителските права по отношение на З. на Г.Е. Правото на жалбоподателката на лични отношения с детето е определено така, че тя да може да се среща със З. всяка първа и трета събота от месеца и да прекарва с него двадесет дни през лятната ваканция. Жалбоподателката обжалва; но жалбата ѝ е отхвърлена с решение от 8 октомври 1994 г. на Софийския градски съд.

10. На 22 февруари 1995 г., произнасяйки се на последна инстанция, Върховният касационен съд оставя правото на упражняването на родителските права на Г.Е. Върховното съдилище счита, че поведението на жалбоподателката, която по въпросното време посещава събиранията на религиозна общност с наименование Войници Христови, застрашава интересите на нейния син.

11. На 22 март 1995 г. жалбоподателката отправя жалба до военния прокурор, в която се оплаква от противопоставянето на Г.Е. на какъвто и да било контакт между нея и З.; на 16 октомври 1995 г. е постановено окончателно преустановяване на делото поради липса на основания.

12. На 25 март 1995 г., жалбоподателката сезира Европейската комисия по правата на човека (по-долу „Комисията“), по силата на член 25 от Конвенцията в старата ѝ версия. Наред с другото, тя се оплаква и от нарушаване на правото ѝ на зачитане на семейния живот,

като твърди, че вътрешните органи са толерирали неизпълнението на правото ѝ на лични отношения с детето.

13. С решение от 10 септември 1996 г. Комисията обявява жалбата ѝ за допустима. През юни 1997 г. жалбоподателката и българското правителство сключват извънсъдебно споразумение, с което се предвижда, наред с другото, че изпълнителната служба към компетентния вътрешен съд приема да внесе предложение за промяна на предоставеното право на упражняване на родителските права. Докладът на Комисията е приет на 9 юли 1997 г.

2. Производството, свързано с предоставянето на правото на упражняване на родителските права

14. На 16 май 1997 г., като се позовава на възникването на нови релевантни обстоятелства, а именно на отказа от страна на Г.Е. да зачита правото на лични отношения на жалбоподателката, председателят на софийския районен съд постановява образуването на производство за промяна в предоставеното право на упражняване на родителските права.

15. На съдебното заседание на 14 юли 1997 г. делото е отложено поради нередовното призоваване на Г.Е. поради това, че призовката не е била върната в деловодството на съда. Жалбоподателката също не се явява на това съдебно заседание.

16. Друго съдебно заседание е проведено на 3 ноември 1997 г. Жалбоподателката се явява, придружена от своя адвокат. Г.Е. не се явява, но е представляван от адвокат. Съдът разглежда формулираните от страните искания за призоваване на свидетели. Той разпорежда преписката по образуваното изпълнително производство от жалбоподателката да му бъде изпратена, за да бъде приложена към преписката по делото. Изискано е също така и изпращането на преписката по наказателното производство, образувано срещу Г.Е. през 1995 г. Жалбоподателката заявява, че не виждала сина си от 20 май 1995 г., въпреки че се е опитвала безуспешно да се срещне с него всяка първа и трета събота от месеца. Тя отбелязва, че плаща редовно издръжката за детето. Съдът разпорежда страните да се явят лично, за да изложат позициите си относно предоставянето на упражняването на родителските права. Наред с това съдът разпорежда Г.Е. да се яви, за да отговори на някои въпроси.

17. На съдебното заседание на 19 януари 1998 г. жалбоподателката се явява, придружена от своя адвокат. Г.Е. не се явява. Прочетена е молба за отлагане на заседанието, внесена от адвоката на Г.Е., в която тя обяснява, че не може да присъства на съдебното заседание, поради това че се налага да се яви като представител по друго дело. Съдът отлага заседанието.

18. На 30 март, 25 май и 22 юни 1998 г. делото е отложено поради нередовно призоваване на Г.Е. Съдът разпорежда призовката да бъде изпратена на домашния адрес, на служебния адрес и на адреса на неговия адвокат.

19. На 7 септември 1998 г. жалбоподателката искала от съда да освободи преписката по изпълнителното производство и да я изпрати на служителя, отговарящ за изпълнението, за да може тя да възобнови усилията си за изпълнение на правото си на лични отношения с детето. Тази молба не е уважена.

20. На съдебното заседание от 12 октомври 1998 г. Г.Е. не е явява. След като констатира, че Г.Е. е бил редовно призован, Съдът дава ход на делото. Двама свидетели, призовани от жалбоподателката, са разпитани. След това е насрочено съдебно заседание за друга дата, за да се даде възможност на Г.Е. да формулира исканията си за доказателства и да изложи своята версия на фактите.

21. На 23 ноември 1998 г. делото е отложено с мотива, че Г.Е. не е бил редовно призован, предвид това, че изпратените на трите адреса призовки не са били върнати в деловодството. Жалбоподателката също не се явява на това съдебно заседание.

22. Съдебното заседание на 15 февруари 1999 г. не се състои в резултат на бомбена заплаха. Съдебното заседание на 19 април 1999 г. е отложено поради нередовно призоваване на Г.Е.

23. На заседанието от 21 юни 1999 г. съдът констатира, че Г.Е. не е бил редовно призован. Той отбелязва е също така, че призовката, изпратена до дома му, е пристигнала обратно в деловодството с бележка „Сменен адрес“. Жалбоподателката иска разрешение за призоваване на ответника с телеграма и подновява искането си, свързано с освобождаването на преписката по изпълнителното производство. Съдът удовлетворява тези искания и отлага разглеждането на делото по същество.

24. Нов сигнал за бомбена заплаха довежда до отлагане на съдебното заседание на 1 ноември 1999 г. Съдебното заседание на 17 януари 2000 г. е било отложено поради нередовното призоваване на Г.Е.

25. Освен това, на неуточнена дата, съдът разпорежда Г.Е. да доведе З. на следващото съдебно заседание, за да може детето да бъде попитано за желанията си, свързани с правото на упражняване на родителските права.

26. На съдебното заседание от 10 април 2000 г. Г.Е. се явява без З. Той заявява, че ако жалбоподателката не се е срещала със сина си от месец май 1995 г., това е така, защото не е проявила желание да го направи. Той обаче признава, че е получил телеграма от нея. Наред с това отбелязва, че отказва да предостави информация за учебното заведение, което посещава детето, за да не навреди на неговата

сигурност. Съдът дава ход на изслушването на двама свидетели, разпорежда на Г.Е. да доведе З. на следващото съдебно заседание и отлага разглеждането на делото.

27. Съдебното заседание от 3 октомври 2000 г. е отложено поради нередовното призоваване на Г.Е.

28. Последното съдебно заседание пред районния съд се състои на 27 октомври 2000 г. Г.Е. се явява без З. Той подчертава, че отказът му да даде възможност на жалбоподателката да се среща с техния син е мотивиран от съображения за сигурност, свързани с принадлежността на майката към „секта“. Отбелязва, че тъй като е бил на почивка, не е получил телеграмите, които му е изпращала жалбоподателката. Жалбоподателката заявява, че е имала възможност да говори със сина си един единствен път през лятото, докато той е бил при родителите на Г.Е.

29. С решение от 27 октомври 2000 г. Софийският районен съд присъжда правото на упражняване на родителските права на жалбоподателката. Той отбелязва, че Г.Е. е лишил съзнателно З. От всякакъв контакт с майката, въпреки факта, че тя е изпратила множество писмени молби за среща със сина си. Наред с това съдът констатира, че приложените по делото данни не позволяват да се стигне до заключението, че жалбоподателката е все така привърженик на „секта“. Освен това съдът признава, че продължителността на производството на първа инстанция е било наложено от злоупотребата от страна на Г.Е. с процесуалните му права.

30. На неопределена дата жалбоподателката внася иск за временна мярка под формата на предварително изпълнение на съдебното решение. Районният съд не се произнася по този иск.

31. Г.Е. обжалва. На 19 юни 2001 г. се състои съдебно заседание пред Софийския градски съд. Жалбоподателката повторно заявява искането си за предварително изпълнение, което е отхвърлено с мотива, че подобна мярка може да предреши спора по същество. Тя иска също така отвод на един от съдиите от състава с мотива, че заседава в състава по бракоразводното производство. Това искане най-напред е отхвърлено, но въпросният съдия прави самоотвод една година по-късно. Г.Е. отново отказва да заведе З. на съдебното заседание. Съдът разпорежда З. да бъде разпитан от експерт по детска психология. Съдебната експертиза е трябвало да даде отговор на въпроса за последиците, които би имала върху физическото и психологическото състояние на З. евентуалната промяна на правото на упражняване на родителските права.

32. З. е прегледан на 12 октомври 2001 г. Докладът от съдебната експертиза е представен през ноември 2001 г. В него експертът констатира, че години наред детето е живяло с баба си и дядо си по бащина линия в град М. и с баща си в София.

33. Относно чувствата на З. към майката експертът отбелязва, че детето има положителна и идеализирана представа за нея, както и че се чувства огорчено от нейното отсъствие, което то тълкува като липса на интерес към него. Експертът отбелязва също така, че очите на З. са се насълзили при разговора за раздялата на родителите му, както и за това, че не виждал майка си от петгодишна възраст. В заключение експертът препоръчва постепенното възстановяване на контактите между З. и жалбоподателката, за предпочитане с помощта на експерт по детска психология. Наред с това той отбелязва, че бруталната раздяла с хората, които са го отгледали, може да има травмиращ ефект върху З.

34. Съдебното заседание на 20 ноември 2001 г. е отменено поради това, че експертът не е представил доклада си в законов срок. Съдът налага на Г.Е. глоба от 40 български лева (BGN) (около 20 евро (EUR)) с мотива, че е забавил производството.

35. На съдебното решение от 12 март 2002 г. Г.Е. се явява със З. Детето е разпитано при закрити врата. То заявява, че обича майка си, но че не я е виждало отдавна, че тя не го е потърсила и че предпочита да живее с баща си. Съдебното заседание е отложено, за да се даде възможност на Г.Е. да призове свидетели.

36. На 18 юни 2002 г. призованите от страните свидетели са разпитани от Софийския градски съд, който се стреми да разбере дали жалбоподателката има „необичайни и подозрителни контакти“. Съдът разпорежда на социалните служби, чиито представители присъстват на заседанието, да организират срещи с двамата родители, за да представят становището на тези служби относно условията на живот, които заинтересованите могат да предложат на детето, и относно родителските им качества.

37. Социалната служба, която трябва да интервюира Г.Е., не представя доклад с мотива, че бащата не е могъл да бъде открит на своя личен адрес, въпреки многократните посещения на този адрес от социалните работници. На съдебното заседание от 26 ноември 2002 г. социалната служба, на която е възложено да интервюира жалбоподателката, предоставя доклада си. Този доклад се отнася и до Г.Е., който е приел да участва в разговор и да попълни анкетна карта. Служителите от социалните служби не са срещнали със З. В доклада е констатирано, че жалбоподателката е добър родител, но че бърза промяна в начина на живот на детето може да му навреди.

38. На 20 декември 2002 г. Софийският градски съд анулира решението на районния съд и постановява, че бащата трябва да продължи да упражнява родителските права, тъй като бързата промяна може да навреди на детето. Наред с това съдът отбелязва, че не е доказано, че жалбоподателката е била ангажирана в дейността на каквото и да било религиозно сдружение.

39. На 4 февруари 2003 г. жалбоподателката подава касационна жалба. Съдебното заседание пред Върховния касационен съд е проведено на 4 юни 2003 г.

40. С решение от 8 септември 2003 г. върховното съдилище анулира атакуваното решение и поверява правото на упражняване на родителските права на жалбоподателката. В мотивите си съдът отбелязва, че Г.Е. системно е възпрепятствал жалбоподателката да се среща със З., въпреки взетите мерки за изпълнение от компетентните органи. Освен това съдът уточнява, че религиозните вярвания на един родител не оказват влияние на уменията му да отглежда детето си, стига същият да не възпитава детето си в доктрина, отхвърляща универсалните човешки ценности.

41. На неуточнена дата към края на 2003 г. жалбоподателката, с помощта на полицията, установява контакт с Г.Е. и сина си, на когото е дала възможността да избере с кого предпочита да живее. З. предпочита да остане при баща си, но жалбоподателката запазва редовен контакт с него.

3. Усилията на жалбоподателката, насочени към постигане на изпълнение на правото ѝ на лични отношения с детето

42. Междувременно производството по изпълнение на правото на лични отношения на жалбоподателката е образувано на 18 ноември 1994 г. В периода, предшестваш извънсъдебното споразумение, сключено от жалбоподателката и Правителството (параграфи от 7 до 13 по-горе), Г.Е. е призоваван многократно и на 9 октомври 1996 г. му е наложена глоба от 400 стари български лева (BGL) заради отказа му да зачита правото на лични отношения на заинтересованата.

43. Впоследствие нито една изпълнителна мярка не е възможна между 10 ноември 1997 г. и 25 юни 1999 г. поради това, че преписката по изпълнителното производство е задържана в районния съд, сезиран за промяната на правото на упражняване на родителските права (параграфи 16 и 23 по-горе).

44. Жалбоподателката отбелязва, че след връщането на преписката по изпълнителното производство в службата по изпълнение през юни 1999 г., тя е поискала от служителя, на когото е било възложено изпълнението, да предприеме нови изпълнителни мерки.

45. На 15 юли 1999 г., жалбоподателката иска Г.Е да бъде призован на служебния и на личния си адрес.

46. На неуточнена дата към края на 1999 г. органът, отговарящ за изпълнението, изготвя удостоверение, в което е уточнено, че жалбоподателката се е опитала да призове Г.Е. на личния и служебния му адрес и че е правила множество опити да упражни правото си на лични отношения с детето.

47. През март 2003 г. жалбоподателката внася нов иск за предприемане на изпълнителни мерки по отношение на Г.Е. В същата искова молба тя формулира искане органът, отговарящ за изпълнението, да приложи предвидените от закона санкции в случай на отказ от страна на Г.Е. да уважи правото ѝ на лични отношения. Освен това посочва, че предвид това, че отказва да даде личния си адрес, Г.Е. трябва да бъде призован на неговия служебен адрес.

II. ОТНОСИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

1. Призоваване

48. Гражданският процесуален кодекс от 1952 (ГПК от 1952 г.), понастоящем отменен, предвижда призовката да бъде връчена на заинтересованото лице или на негов представител срещу подпис. При отсъствие на заинтересованото лице други лица, като например пълнолетни членове на семейството или съсед, могат да приемат посочения по-горе документ. Лицето, приело да получи призовката, се ангажира с подписа си да я предаде на заинтересованото лице (член 46, алинеи 1 и 2, от ГПК от 1952 г.).

49. Ако получателят и неговите членове откажат да подпишат, това трябва да бъде означено писмено, като верността на подписа трябва да бъде потвърдена с подпис на свидетел. В този случай се счита, че заинтересованото лице е било редовно призовано (член 47, алинеи 1 и 2, от ГПК от 1952 г.). Ако представителят на заинтересованото лице е адвокат, той не може да откаже да получи призовката (член 47, алинея 3, от ГПК от 1952 г.).

50. Заинтересованото лице може също така да бъде призовано на работното си място посредством служител от администрацията. Призоваването се счита за редовно, ако на призовката е отбелязано името и длъжността на лицето, което я е получило (член 49, от ГПК от 1952 г.).

2. Производствата по изпълнение на правото на упражняване на родителските права и правото на лични отношения

51. До септември 2003 г. ГПК от 1952 г. не съдържа конкретни разпоредби, свързани с правото на упражняване на родителските права и правото на лични отношения.

52. Върховният съд дава насоки, през 1962 г., относно мерките за изпълнение, които трябва да вземе органът, отговарящ за изпълнението на съдебно решение, свързано с правото на упражняване на родителските права (Постановление № 4 от 6 декември 1962 г., Пленум на ВС). Съдът уточнява по-специално, че съдебно решение, свързано с правото на упражняване на родителските права, трябва да

бъде изпълнено посредством предаване на детето на родителя, на когото е предоставено правото на упражняване на родителските права, а не посредством налагането на глобите, предвидени в членове 421 и 422 от ГПК от 1952 г. Органът, отговарящ за изпълнението, може да поиска помощ от социалните служби и в краен случай от полицията (виж за повече детайли относно условията и реда за изпълнение на правото на упражняване на родителските права, *Михайлова срещу България*, № 35978/02, §§ 70-73, 12 януари 2006 г.).

53. Що се отнася до правото на лични отношения, ГПК от 1952 г. предвижда в своя член 423а, алинея 1 (във връзка с членове 421 и 422 от него), че изпълнението на това право се осъществява по същия път, по който се осъществява и изпълнението на всеки друг акт, който страната е била осъдена да изпълнява. Тази разпоредба е приета през септември 2003 г., но изглежда, че този път вече е бил използван на практика от органите, отговарящи за изпълнението, преди тази дата (параграф 42 по-горе и Постановление № 4 от 6 декември 1962 г., Пленум на ВС).

54. По молба на заинтересования родител, на лицето, на което е предоставено правото на упражняване на родителските права, може да бъде наложена глоба с максимален размер 200 български лева (BGN) (от 5 юли 1999¹, тази сума се равнява на около 100 евро (EUR)) (член 421). Ако това лице не изпълни нарежданията, служителят, на когото е възложено изпълнението, може да му наложи нови глоби. Наред с това, член 422 предвижда, че ако един длъжник прави противното на това, което правосъдието иска от него да направи, размерът на глобата може да достигне 400 български лева (BGN) (около 200 евро (EUR), считано от 5 юли 1999 г.). Обжалването на глобите няма отменителен характер, освен ако не бъде решено друго от съда, пред който е внесен искът.

55. Наред с това върховният съд уточнява в решението си, произнесено през 1962 г. (параграф 52 по-горе), че органът, на който е възложено изпълнението, е задължен да информира родителя, с когото живее детето, че противопоставянето му на упражняването на правото на лични отношения може да доведе до промяна в режима на упражняване на родителските права.

56. Член 328, алинея 2, от ГПК от 1952 г. предвижда по принцип възможност за органа, на който е възложено изпълнението, да се обърне за помощ към полицията или кмета.

57. Новият ГПК, влязъл в сила на 1 март 2008 г., предвижда в своя член 528, че органът, отговарящ за изпълнението, може да поиска

1. От проведената валутна реформа през юли 1999 г., 1 000 стари български лева (BGL) са съответствали на 1 нов български лев (BGN).

помощ от социалните служби или полицията във всички производства по изпълнение, свързани със задължението „за предаване на дете“.

3. Наказателният кодекс

58. Член 182, алинея 2, от наказателния кодекс определя като престъпление възпрепятстването на изпълнението на правото на лични отношения, признато със съдебно решение.

Във въпросния времеви момент наказателното производство е било образувано по искане заинтересованото частно лице. Производството е имало частен характер и не е било предвидено участието на представител на прокуратурата (член 193а). Тази разпоредба е променена през 2004. От този момент нататък жалбата на частно лице води до образуване на задължително наказателно производство от прокурора.

4. Исковото производство по силата на член 217 от ГПК от 1952 г.

59. Член 217а от ГПК от 1952 г., въведен с изменение от 16 юли 1999 г., гласи, че страните по гражданско производство могат да завеждат иск, за да се оплачат от забавянето на производството. Такъв иск се завежда директно пред по висшата съдебна инстанция, без да бъде уведомена за него другата страна по спора. Председателят на по-висшата съдебна инстанция разглежда незабавно иска, без да призовава страните по спора. Разпорежданията му, свързани с мерките, които да бъдат взети от съда, разглеждащ делото, имат задължителен характер. При констатиране на забавяне на производството, той може да предлага на дисциплинарния състав на Висшия съдебен съвет налагането на дисциплинарни санкции.

5. Законът за закрила на детето

60. По силата на член 15 от Закона за защита на детето, в сила от месец юни 2000 г., малолетни деца, навършили десет години, трябва да бъдат изслушани в рамките на съдебни и административни производства, свързани с тях. Подобна норма е предвидена и в член 71, алинея 2 от Семейния кодекс от 1985 г., понастоящем отменен, но който се отнася единствено до производствата, свързани с въпроса с кого от двамата родители трябва да живее детето.

Наред с това член 23, алинея 6 от Закона за закрила на детето предвижда възможността социалните служби да извършват социална дейност, целяща улесняване на отношенията между децата и родителите и подпомагане за разрешаването на конфликти.

ПРАВОТО

I. ОТНОСНО ТВЪРДЕНИЕТО ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6 § 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

61. Жалбоподателката твърди че е нарушено правото ѝ на съдебен процес в разумен срок, предвидено в член 6 § 1 от Конвенцията, който гласи следното :

«Всяко лице, при решаване на правен спор относно неговите граждански права и задължения (...), има право на (...)гледане на неговото дело в разумен срок от (...) съд..“

A. Относно допустимостта

62. Съдът констатира, че това оплакване не е явно неоснователно по смисъла на член 35 § 3 от Конвенцията. Наред с това той отбелязва, че по отношение на него не е налице никакво друго основание за недопустимост. Поради това то следва да бъде обявено за допустимо.

Б. По същество

63. Съдът отбелязва, че по делото въпросният период е започнал на 16 май 1997 г. Приключил е на 8 септември 2003 г., дата, на която е произнесено решението на Върховния касационен съд. Следователно е продължил шест години и четири месеца за трите съдебни инстанции.

64. Съдът припомня, че разумният характер на производството се определя в зависимост от обстоятелствата по делото е предвид критерии, утвърдени в съдебната практика, по-специално сложността на делото, поведението на жалбоподателя и това на компетентните органи. По тази последна точка, залогът на спора за заинтересованото лице също се отчита (*Nuutinen c. Finlande*, № 32842/96, § 110, CEDH 2000-VIII).

65. Страните са дискутирали за начина, по който тези критерии е трябвало бъдат взети предвид по делото.

66. Съдът отбелязва, най-напред, че независимо от това, че се е наложило изготвянето на доклад от психологическа експертиза и социален доклад, настоящото дело е било умерено сложно. В частност съдът подчертава, че не се е налагало органите да отчитат евентуален отказ от страна детето да се срещне с майка си, както и че не се е налагало да разрешават предварителни спорове (вж., *a contrario*, *Voleský c. République tchèque*, № 63267/00, § 121, 29 юни 2004 г., и *Nuutinen*, цит. по-горе, §§ 112-114). Ако поведението на бащата наистина е било реална и обективна пречка за нормалното протичане

на производството, то това е била единствената пречка, пред която са били изправени органите.

67. Що се отнася до поведението на жалбоподателката, Съдът преценява, че тя не носи отговорност за нито едно сериозно забавяне. Той отбелязва, че отлагането на двете заседания, на които заинтересованото лице не е присъствало, е било поради нередовно призоваване на Г.Е. (параграфи 15 и 21 по-горе).

68. Съдът отбелязва след това, че разглеждането на делото на първа инстанция е било забавено основно по причина на трайната неспособност на вътрешните органи да призват редовно Г.Е. А в тази връзка съдът припомня, че дори вътрешните органи да не могат да бъдат разглеждани като отговорни за поведението на ответника, използването на отлагателни методи от една от страните не ги освобождава от отговорността им да осигурят провеждане на производството в разумен срок (вж., наред с други, *Карчева и Щърбова срещу България*, № 60939/00, § 47, 28 септември 2006 г.). Като приема, че присъствието на Г.Е. на съдебното заседание е било необходимо предвид естеството на спора, Съдът счита, че съдилищата е трябвало да изискват по-голяма настойчивост от страна на органите по призоваването. Предвид това, че Г.Е. е заемал държавна длъжност в армията и че е бил представляван от адвокат, неговото призоваване не е следвало да създава непреодолими проблеми.

69. Относно залога на спора, Съдът отбелязва, че по делото той не се е състоял в евентуална промяна на режима на упражняване на родителските права, а след години раздяла, дължаща се на поведението на Г.Е. и на неуспешните мерки за изпълнение, изходът на това производство е бил потенциално определящ за възстановяване на редовните контакти между жалбоподателката и детето.

70. Въз основа на всички тези заключения Съдът е на мнение, че е било от съществена важност това дело да се разреши бързо, тъй като минаването на време е можело да има непоправими последици върху отношенията между жалбоподателката и нейния син (виж, *mutatis mutandis*, *Nuutinen*, цит. по-горе, § 110). Следователно Съдът счита, че предвид залога на спора множеството значими интервали между съдебните заседания не могат да бъдат разглеждани като разумни.

71. Тези елементи са достатъчни, за да стигне Съдът до заключението, че е имало нарушение на член 6 § 1.

II. ОТНОСНО ТВЪРДЕНИЕТО ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

72. Жалбоподателката изобличава също така и нарушение на правото на неприкосновеност на семейния живот, като упреква държавата, че не взела адекватни мерки за възстановяването на

връзките между нея и сина ѝ посредством изпълнението на правото ѝ на лични отношения с детето. Тя се позовава на член 8 от Конвенцията, който гласи следното:

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.

2. Намесата на държавните органи в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.“

А. Относно допустимостта

73. Съдът припомня, че подобно оплакване е било включено от жалбоподателката в иск, заведен през 1995 г. (параграфи 7 до 13 по-горе). Тя отбелязва, че след датата на извънсъдебното споразумение, сключено между жалбоподателката и българското правителство, е изминал нов период от повече от шест години, през който жалбоподателката все така не е можела да упражнява правото си на лични отношения със сина си. Предвид тези нови факти е целесъобразно да се констатира, че жалбата е съвместима *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията, що се отнася до периода след 9 юли 1997 г., дата, на която Комисията е приела доклада си.

74. Освен това Съдът констатира, че това оплакване не е явно неоснователно по смисъла на член 35 § 3 от Конвенцията. Наред с това той отбелязва, че по отношение на него не е налице никакво друго основание за недопустимост. Поради това то следва да бъде обявено за допустимо.

В. По същество

75. Съдът преценява, че вътрешните органи са направили всичко, което е можело да се очаква от тях, за да осигурят прилагането на правото на лични отношения на жалбоподателката, на което се е противопоставял нейният съпруг: Г.Е. е бил санкциониран посредством глоба, наложена от съдия-изпълнителя и органите служебно са завели производство за промяна на режима на упражняване на родителските права. Съгласно правителството фактът, че жалбоподателката не е можела да влезе в контакт със сина си преди 2003 г., не е достатъчен сам по себе си, за да се стигне до заключението, че Държавата не е изпълнила позитивните си задължения, произтичащи от член 8. Задачата на вътрешните органи е

била трудна поради обтегнатите отношения между родителите и отказа на Г.Е. да позволи на жалбоподателката да се срещне със сина си.

76. Правителството припомня след това, че задължението на органите да прибегнат до принуда в случая е ограничена и че трябва да се отчита интересът и правата и свободите на заинтересованите лица, а именно висшият интерес на детето и на правата му, признати по силата на член 8. Той добавя, че социалните служби и психиатър са преценили, че всякаква промяна в обкръжението, в което живее детето, е трябвало да бъде грижливо подготвена. Накрая, съдът счита, че жалбоподателката не е използвала всички средства за защита, предоставени ѝ от вътрешното право. Така е можело да се стигне до приключване на изпълнителното производство, свързано с правото ѝ на лични отношения, през 1997 г. Заинтересованото лице не се е обърнало за помощ към Агенцията за закрила на детето, която е била сезирана от вътрешните съдилища.

77. Жалбоподателката припомня, че не е могла да види сина си в продължение на около десет години, от ноември 1993 г. до края на 2003 г. Тя поддържа, че държавата не е изпълнила положителното си задължение да създаде целесъобразен и адекватен юридически арсенал, за да осигури възстановяването на контактите между нея и детето, като при това не е изпълнила ангажиментите си, поети при извънсъдебното споразумение, сключено през 1997 г. Най-напред наказателноправните пътища са били отслабени от образуването на наказателно дело от частноправен характер вместо задължителното наказателно преследване. Освен това специфичната разпоредба, свързана с изпълнението на правото на лични отношения и упражняването на родителските права, е била приета едва през септември 2003 г. Накрая, според жалбоподателката предвидените от тази разпоредба глоби не са били ефикасни мерки, които е можело да задължат Г.Е. да спазва правото на лични отношения, предоставено на майката.

78. Относно производството по изпълнение на правото на лични отношения, жалбоподателката счита, че вътрешните органи не са направили това, което е зависело от тях, за да призоват Г.Е., независимо от това, че тя е посочвала редица адреси в молбите за предприемане на изпълнителни мерки. Наред с това, ако производството е било спряно до месец юли 1999 г., то е било защото районният съд е задържал преписката по това производство вместо да направи копие така, както тя е била поискала.

79. Жалбоподателката счита като цяло, че вътрешните органи са проявили пасивност, липса на ангажираност и безразличие. Тя

подчертава, че местните органи от Агенцията за закрила на детето¹ никога не са се срещали с нейния син.

80. Накрая, тя поддържа, че е било в интерес на З. да поддържа редовен контакт с майка си. Тя припомня, че поради неуспеха на изпълнителното производство нейният син е мислел години наред, че тя не се интересува от него и подчертава травмиращия за детето характер на тази ситуация.

81. Съдът припомня най-напред постоянната си съдебна практика, съгласно която, ако основната цел на член 8 е да предпази личността от произволно вмешателство от страна на публичните органи, то той не се ограничава единствено с това да разпорежи на държавата да се въздържа от подобно вмешателство: към този по-скоро отрицателен ангажимент могат да се добавят положителни задължения, присъщи на ефективната неприкосновеност на личния и семейния живот. Те могат да предполагат приемането мерки, свързани с осигуряване на неприкосновеност на семейния живот и достигащи чак до взаимоотношенията на лицата (*X и Y c. Pays-Bas*, 26 март 1985 г., § 23, серия А № 91, и *М.С. срещу България*, № 39272/98, § 150, ЕСПЧ 2003-XII).

82. В този смисъл Съдът подчертава установения в неговата съдебна практика принцип, съгласно който целта на Конвенцията се състои в защита на конкретни и ефективни права (вж., *mutatis mutandis*, *Artico c. Italie*, решение от 13 май 1980 г., § 33, серия А № 37). По тази логика, съдът припомня, че ефективната неприкосновеност на семейния живот налага бъдещите отношения между родител и дете да бъдат уреждани единствено въз основа на съвкупността от относимите елементи, а не единствено върху времевото измерение. При все това фактът, че усилията на вътрешните органи не са довели до резултати не води автоматично до заключението, че държавата не е спазила положителните си задължения, които произтичат от член 8 на Конвенцията (виж, *mutatis mutandis*, *Мухаилова*, по-горе цитиран, § 82).

83. Съдът припомня след това, че относно неприкосновеността на семейния живот, положителните задължения на Държавата предполагат прилагането на адекватен и достатъчен правен арсенал за гарантирането на легитимните права на заинтересованите. Този арсенал трябва да даден възможност на държавата да приема мерки, които могат да съберат родителя и неговото дете, включително и рамките на конфликти противопоставящи двамата родители (вж., *mutatis mutandis*, *Ignaccolo-Zenide c. Roumanie*, № 31679/96, § 108, ЕСПЧ 2000-I, *Sylvester c. Autriche*, № 36812/97 и №40104/98, § 68, 24 април 2003 г., *Zavřel c. République tchèque*, № 14044/05, § 47, 18

1. Сред които и социалните служби.

януари 2007 г., и *Михаилова*, цитирано по-горе, § 80). Съдът припомня, че положителните задължения не се свеждат до това да се полагат усилия детето да може да отиде при своя родител или да влезе в контакт с него, а обхващат също така всички подготвителни мерки, позволяващи да се стигне до този резултат (виж, *mutatis mutandis*, *Kosmopoulou c. Grèce*, № 60457/00, § 45, 5 февруари 2004 г., *Amanalachioai c. Roumanie*, № 4023/04, § 95, 26 май 2009 г., *Ignaccolo-Zenide*, цитирано по-горе, §§ 105 и 112, и *Sylvester*, цитирано по-горе, § 70).

84. Накрая Съдът припомня, че за да бъдат адекватни мерките, целящи да съберат родителя с неговото дете трябва да бъдат приложени бързо, тъй като времето, което минава, може да има непоправими последици върху отношенията между детето и този от родителите, който не живее с него (виж, *mutatis mutandis*, *Ignaccolo-Zenide*, цитирано по-горе, § 102, *Maire c. Portugal*, № 48206/99, § 74, CEDH 2003-VII, *Pini et autres c. Roumanie*, № 78028/01 и 78030/01, § 175, CEDH 2004-V (откъси), и *Bianchi c. Suisse*, № 7548/04, § 85, 22 юни 2006г.).

85. Що се отнася до естеството и обхвата на мерките, които органите трябва да вземат, те зависят от конкретната обстановка по случая. Задължението на националните органи да вземат конкретни мерки с цел улесняване на срещите между родител и дете не е абсолютно. Случва се такива срещи да не могат да се получат веднага и да изискват подготовка. Също така, ако националните органи трябва да положат усилия за улесняване на поддържането връзките между родител и дете, тяхното задължение да се прибегне до принудителни мерки е също ограничена: необходимо е да отчитат интересите, правата и свободите на същите тези лица, а именно върховния интерес на детето и правата, които са му признати от член 8 на Конвенцията (виж, освен други, *Ignaccolo-Zenide*, цитирано по-горе, § 94).

86. При все това, дори разбирането и съдействието на всички заинтересовани лица да съставлява важен фактор, липсата на сътрудничество между разделените родители не би могло да освободи органите от задължението да приложат средства, които могат да допринесат за поддържането на семейната връзка (виж *Zavřel*, цитирано по-горе, § 52, и, *mutatis mutandis*, *Reigado Ramos c. Portugal*, № 73229/01, § 55, 22 ноември 2005 г.). Прибягването до санкции не трябва да бъде изключвано в случай на явно незаконосъобразно поведение от страна на лицето, с което живее детето (*Maumousseau u Washington c. France*, № 39388/05, § 83, ЕСПЧ 2007-...).

87. Задачата на Съда не се състои във изземването на функциите на органите, от чиято компетентност е регламентирането на въпросите, свързани с упражняването на родителските права и правото на лични

отношения, а в оценка през призмата на Конвенцията на решенията, които органите са постановили при упражняването на правомощието си на оценка (*Hokkanen c. Finlande*, 23 септември 1994 г. § 55, серия А № 299-А). Също така, Съдът трябва да се увери, че националните органи са взели, с цел улесняване на посещенията, всички мерки, които е можело оправдано да се искат от тях в конкретния случай (*Nuutinen*, цитирано по-горе, § 128, и *Bianchi*, цитирано по-горе, § 79).

88. По настоящото дело, Съдът отбелязва, на първо място, че не се оспорва, че връзката между жалбоподателката и нейното дете, се включва в понятието семеен живот по смисъла на член 8.

89. Той отбелязва след това, че по времето на фактите българското право и практика са предвиждали, като начини на изпълнение на правото на посещение, възможността органът, натоварен с изпълнението да призове родителя, при когото живее детето, както и да се наложат неограничени глоби по искане на заинтересования родител. Съдът отбелязва, че налагането на глоба може по принцип да съставлява адекватна мярка (*Adamczak c. Pologne*, № 25718/94, решение на Комисията от 27 ноември 1996 г.). Наред с това обаче припомня че налагането на серия от глоби със значим размер може също така да се окаже в някои случаи в ущърб на интересите на детето, принудено по този начин да понесе отрицателните последствия от влошаването и финансовата ситуация на родителя, с когото живее (*D. c. Pologne (déc.)*, № 8215/02, 14 март 2006 г.).

90. По делото Съдът подчертава, че по време на разглеждания период жалбоподателката изглежда е внесла един единствен иск през март 2003 г., целящ санкциониране на поведението на Г.Е, като този иск не е довел до налагане на санкция през шестте месеца, през които делото, свързано с упражняването на родителските права, е било висящо пред Върховния касационен съд. И ако е вярно, че заинтересованото лице - майката е трябвало да прояви настойчивост, липсата на припомняне от нейна страна не може само по себе си да освободи органите от техните задължения, в качеството им на представители на държавната власт от гледна точка на изпълнението (виж, *mutatis mutandis*, *Ignaccolo-Zenide*, цитирано по-горе, § 111).

91. Съдът счита също така, че заинтересованото лице не би могло да бъде упрекнуто в това, че не се е възползвало от тази възможност по-рано, още щом, предвид конкретната обстановка по делото, такава мярка не е изпълнявала изложените по-горе критерии на адекватност и бързина и че освен това тя не можела да бъде разглеждана като достатъчна поради посочените по-долу причини.

92. Всъщност, най-напред, Съдът констатира, че опитите на жалбоподателката да призове бащата на З. са били напразни, поради именно не много активното поведение на органа, натоварен с изпълнението. Предвид това, че вътрешните органи са се оказали

неспособни да призоват Г.Е. в рамките на процедурата по изпълнение на правото на лични отношения (параграфи от 45 до 47 по-горе), изглежда, че налагането и изпълнението на серия от мерки са могли също да се проточат във времето, предвид довеждането им до знанието на заинтересованото лице, както това се доказва от внесения от жалбоподателката иск през март 2003 г.

93. Съдът подчертава след това, че става дума за индиректен път на изпълнение. А всъщност по времето на фактите, жалбоподателката не е виждала сина си от години поради особено упоритата съпротива, проявена от Г.Е. Всъщност бащата, при когото е живеело детето, не само е лишавал жалбоподателката от всякакъв контакт с техния син, но е отказвал да предостави на компетентните органи адреса, на който може да бъде намерен за среща. В резултат на това Съдът счита, че вътрешните органи е трябвало да вземат по-преки и по-специфични мерки с цел подготовка и организация на възстановяването на контакта между жалбоподателката и нейния син. Ефективната интервенция на вътрешните органи е била още по-спешна поради това, че жалбоподателката и Z. са били лишени от контакти от ноември 1993 г., когато детето е било само на три години и половина.

94. Съдът отбелязва, че множество елементи са били в полза на прилагането на по-директни мерки. Най-напред, през разглеждания период, З. е ходел вече на училище; и с него е можело да се срещнат извън дома му, както и възрастта му е била достатъчна, за да участва разговори – факт, който е потвърден с решението на районния съд да бъде разпитан след навършване на десетгодишна възраст. Наред с това, за разлика от други дела, които съдът е се налагало да разглежда, З. никога не е изразявал и най-малка неохота за среща с майка си. И наистина, по време на производството за промяна в упражняването на родителските права е било установено, че той е преживявал зле липсата на контакт с нея (параграфи 33 и 35 по-горе). От друга страна, вътрешните органи никога и не са се съмнявали, че възстановяването на контактите между жалбоподателката и З. е било в интерес на последния (виж, *mutatis mutandis*, *Zavřel*, цитирано по-горе, § 50, *a contrario*, *Voleský*, цитирано по-горе, § 124, и *Nuutinen*, цитирано по-горе, §§ 135 и 136). И накрая, една евентуална среща между жалбоподателката и З. е можела да доведе до преодоляване на съпротивата, която Г. Е. е проявявал спрямо нея в това отношение и която се е основавала изключително на факта, че той е бил успял да внуши на детето, че майка му не се интересува от него. Именно това е станало след решението на Върховния касационен съд, когато жалбоподателката е влязла в контакт със сина си с помощта на полицията (параграф 41 по-горе).

95. Съдът счита, че компетентните органи е трябвало да се ангажират и намерят адреса, на който детето е можело да бъде

посетено (виж, *mutatis mutandis*, *Hansen c. Turquie*, 0 36141/97, § 105, 23 септември 2003, *Bianchi*, цитирано по-горе, §§ 98 и 99, и *Sylvester*, цитирано по-горе, § 71), било то и само за да се уверят, че е отглеждано в добри условия и да преценят какви мерки могат да вземат, за да възстановят контактите между него и майка му. Също така посредничеството на социалните служби или на друг специализиран орган е можело да бъде от полза и да направи страните по-сговорчиви; вътрешните органи са можели също така да изследват възможността за организиране на срещи между жалбоподателката и З. (виж, *mutatis mutandis*, *Ignaccolo-Zenide*, цитирано по-горе, § 112). Но социалните служби не са успели да се окажат полезни (параграф 37 по-горе).

96. Съдът отбелязва наред с това, че вземането на по-директни мерки от налагането на глоба не е било разглеждано от натоварения с изпълнението орган и то не защото подобни мерки биха се оказали неефективни или вредни за интересите на детето, а вероятно защото по времето на обстоятелствата относимото вътрешно законодателство не е предвиждало ясна възможност за този орган да вземе подобни мерки (параграфи 51 до 55, по-горе). И наистина, ГПК от 1952 година е уреждал единствено общата възможност за този орган да потърси помощта на полицията. Съдът отбелязва все пак, че въпросната празнота във вътрешната нормативна уредба е била запълнена с приемането през 2008 година на новия гражданскопроцесуален кодекс, който дава възможност на органа, натоварен с изпълнението, да потърси помощта на полицията, но и тази на социалните служби.

97. И накрая, Съдът отбелязва, че районният съд е задържал преписката по изпълнителното производство почти две години, като по този начин е осуетил всяка евентуална мярка за изпълнение на правото на жалбоподателката да вижда детето си.

98. Като се имат предвид всички тези заключения и независимо от свободата на преценка на държавата ответник в това отношение, Съдът счита, че националните органи не са взели всички необходими мерки, които е можело да бъдат разумно изисквани от тях за улесняване на срещите на жалбоподателката с детето ѝ.

99. Съдът счита също така, че като не са проявили усърдие националните органи са допринесли със своето поведение за процеса на родителско отчуждаване за сметка на жалбоподателката, пренебрегвайки правото ѝ на зачитане на семейния живот, гарантирано от член 8.

100. Следователно налице е нарушение на член 8 от Конвенцията.

III. ОТНОСНО ТВЪРДЕНИЕТО ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 В СЪЧЕТАНИЕ С ЧЛЕН 6 § 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

101. Жалбоподателката посочва също така в жалбата си, че не е разполагала с ефективни вътрешноправни средства за защита, чрез които да предяви оплакването си срещу незачитане на правото ѝ на съдебен процес в разумен срок. Тя се позовава на член 13 от Конвенцията, който гласи:

„Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в (...) тази Конвенция, са нарушени, има право на ефективни правни средства за тяхната защита пред съответните национални органи, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции.”

102. Правителството оспорва тази теза. То счита, че жалбоподателката е можела да подаде жалба по реда на член 217а от ГПК от 1952 година пред Софийски градски съд, за да предяви оплакванията си от бавенето на делото при разглеждането му на първа инстанция.

103. Съдът отбелязва веднага, че въпросното оплакване е свързано с това, разгледано по-горе, и че следователно също трябва да бъде обявено за допустимо.

104. Съдът припомня също така, че вече е имал случай да приеме ефикасността на принципа за средствата за защита, предвиден в член 217а от ГПК от 1952 година (*Simizov c. Bulgarie*, № 59523/00, § 56, 18 октомври 2007, *Jeliazkov u autres c. Bulgarie*, № 9143/02, § 48, 3 април 2008, и *Stefanova c. Bulgarie*, № 58828/00, § 69, 11 януари 2007), като в същото време уточнява, че все пак е трябвало да отчита конкретните обстоятелства по всяко дело (*Stefanova*, цитирано по-горе, § 69) и въздействието, което дадено правно средство може да окаже върху общата продължителност на съответното производство (*Holzinger c. Autriche (№ 1)*, № 23459/94, § 22, CEDH 2001-I, и *Simizov*, цитирано по-горе, §§ 54-56).

105. Като се обръща към обстоятелствата по делото, Съдът отбелязва, че продължителността на производството на първа инстанция, приблизително три години и пет месеца, се явява особено проблематична, като се има предвид предметът на спора. Той изтъква в това отношение, че жалбата по реда на член 217а от ГПК от 1952 година е била подадена повече от две години след началото на въпросното производство. Съдът отбелязва по-нататък, че бавното разглеждане на делото от районния съд се е дължало главно на неспособността на вътрешните органи да осигурят редовно призоваване на Г.Е., и изтъква, че правителството не е представило никакъв пример от вътрешната практика, който да показва, че подаването на жалба по реда на член 217а от ГПК от 1952 година е можело да повлияе на работата на службите, натоварени с връчването

на призовки (виж, *mutatis mutandis*, *Kudła c. Pologne* [GC], № 30210/96, § 159, CEDH 2000-XI).

106. При тези обстоятелства, дори и ако жалбоподателката е била подала жалба по реда на член 217а от ГПК от 1952 година, с която да изиска съдебните заседания пред Софийски градски съд да бъдат насрочвани на по-къси интервали, евентуалният успех на начинанието ѝ едва ли е можел да осигури необходимата бързина от гледна точка на предмета на спора и да направи „разумна” общата продължителност на производството.

107. Като се имат предвид всички тези заключения, Съдът счита, че в конкретния случай изтъкваната от правителството жалба не е можела да осигури адекватна защита срещу прекалената продължителност на исковото производство за предоставяне на упражняване на родителски права. Съдът подчертава също така отсъствието на правен способ във вътрешното законодателство, който да позволи на жалбоподателката да получи парично обезщетение.

108. Следователно налице е нарушение на член 13 от Конвенцията в съчетание с член 6 § 1.

IV. ОТНОСНО ТВЪРДЕНИЕТО ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 В СЪЧЕТАНИЕ С ЧЛЕН 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

109. Жалбоподателката твърди, накрая, че не е разполагала с ефективно правно средство на защита вътре в страната, което да ѝ позволи да подаде жалба за нарушение на правото ѝ на зачитане на семейния живот. Тя се позовава на член 13 от Конвенцията в съчетание с член 8.

110. Правителството оспорва тази теза.

111. Съдът отбелязва, че въпросното оплакване е свързано с това, разгледано по-горе, и че следователно също трябва да бъде обявено за допустимо.

112. Като се имат предвид заключенията, изложени в параграфи 89-100 по-горе, Съдът счита, че не е необходимо въпросите да се разглеждат поотделно през призмата на член 13 от Конвенцията в съчетание с член 8 (виж, *mutatis mutandis*, *X и Y*, цитирано по-горе, § 36, и *M.C.*, цитирано по-горе, § 187).

V. ОТНОСНО ПРИЛАГАНЕТО НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

113. Съгласно член 41 от Конвенцията,

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.”

A. Щети

114. Жалбоподателката твърди, че сериозно е страдала от липсата на контакт с единствения ѝ син. Тя прибавя, че продължителното производство за промяна на правото на упражняване на родителски права се е превърнало за нея в допълнителен източник на тревоги и разочарования. Тя се опира на мъдростта на Съда за определянето на размера на обезщетението за понесени материални щети.

115. Правителството не представя коментар.

116. Съдът счита, че следва да определи обезщетение в размер на 10 000 евро (EUR) в полза на жалбоподателката за понесени морални щети.

B. Съдебни разходи

117. Жалбоподателката настоява също така да ѝ бъдат присъдени 300 евро за покриване на разходите, направени пред вътрешните съдилища, както и 1 008 EUR за покриване на разходите пред Съда.

118. Правителството не представя коментар.

119. Съгласно практиката на Съда, жалбоподател може да получи възстановяване на направените съдебни разходи само доколкото бъде установена реалността, необходимостта и разумността на техния размер. В конкретния случай, като се имат предвид представените документи и гореназованите критерии, Съдът приема за разумна сумата от 1 308 евро за покриване на всички разходи и я присъжда на жалбоподателката.

C. Лихви за забава

120. Съдът счита за необходимо да приеме като лихва за забава размерът на лихвения процент за пределното кредитно улеснение на Европейската централна банка плюс три пункта.

С ТЕЗИ МОТИВИ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* останалата част от жалбата за допустима;
2. *Постановява*, че е налице нарушение на член 6 § 1 от Конвенцията ;
3. *Постановява*, че е налице нарушение на член 8 от Конвенцията ;
3. *Постановява*, че е налице нарушение на член 13 в съчетание с член 6 § 1 от Конвенцията ;
4. *Постановява*, че не следва да се разглежда оплакването, формулирано на основание член 13 в съчетание с член 8 от Конвенцията ;
5. *Постановява*
 - а) че Държавата ответник следва да заплати на жалбоподателката, в срок от три месеца, считано от деня на окончателната присъда съгласно член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, обърнати в български лева по курса към датата на плащането:
 - i. 10 000 евро (десет хиляди евро) за нанесени морални щети плюс всяка евентуална сума, дължима като данъци,
 - ii. 1 308 евро (хиляда триста и осем евро) за съдебни разноски, плюс всяка евентуална сума, дължима като данъци от жалбоподателката ;
 - б) че, считано от изтичането на посочения срок и до изплащането им, към тези суми ще се начислява проста лихва в размер, равен на лихвения процент по пределното кредитно улеснение на Европейската централна банка, приложим през съответния период, плюс три пункта.

Изготвено на френски език и връчено писмено на 2 септември 2010 г., в приложение на член 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Стефен Филипс
Заместник-секретар

Пер Лоренцен
Председател